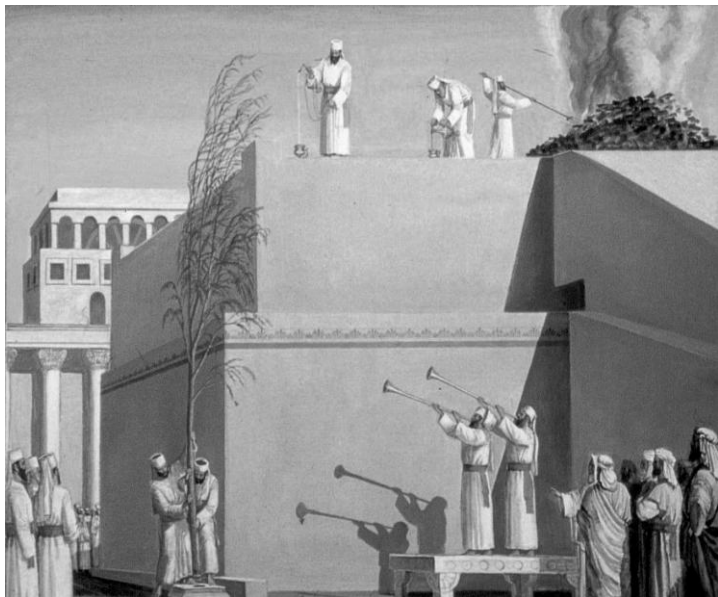

פרק 1

מקום המערכה - צורתו וגובהו

על גבי המזבח, כחלק ממצוות ערבה במקדש. בגמרא (סוכה מה,א) מבואר, שגובהן של ערבות אלו היה אחת עשרה אמה, כדי שהערבות יהיו גוחות אמה על גבי המזבח. מרימר מסביר שהערבות היו מונחות על גבי היסוד, שאילולי כן הערבות לא יוכלו להיות אמה על המזבח.

רש"י מסביר שגוחות פירושו מוטות, וכדי שהערבה תהיה מוטה אמה על גבי המזבח, צריך שהיא תהיה גבוהה שתי אמות מעל המזבח. בגרסת הגמרא שלפנינו בסוכה (מה,א) כתוב: "עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד, עלה חמש וכנס אמה זהו סובב, עלה שלוש זהו מקום הקרנות", ומבאר רש"י, שמאחר שגג 'מקום המערכה' הוא בגובה תשע אמות, וגובה הערבות אחת עשרה אמות, כיון שהערבה מונחת באלכסון על המזבח, שהרי מקום המערכה רחוק שתי אמות ממקום הנחת הערבה עקב כניסת היסוד והסובב - אם נניח את הערבה על הארץ היא לא תהיה מוטה שתי אמות מעל המזבח. לפיכך יש להעמיד את הערבה על היסוד, ואז גובהה מעל המזבח הוא שלוש אמות, וכשמטים אותה באלכסון אל עבר גג המזבח יש מעל המזבח יותר משתי אמות, והיא יכולה להיות מוטה על גבי אמה.

בציור נראית ערבה בגובה י"א אמה המונחת בצד המזבח, בעת קיום מצוות הערבה בחג הסוכות. כדי שהערבה תהא מוטה על ראש המזבח, היו מניחים את הערבה על גבי היסוד כפי שניתן לראות בציור.

המזבח עשוי מארבעה חלקים: יסוד, סובב, מקום המערכה וקרנות המזבח. גובהו הכולל של המזבח הוא עשר אמות, ככתוב (דהי"ב ד,א): "וַיַּעַשׂ מִזְבֵּחַ נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכוֹ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבוֹ וְעֶשְׂרֵי אַמּוֹת קוֹמָתוֹ". בפרק זה נברר מהו גובה מקום המערכה ומהיכן הקרנות יוצאות ממנה.

א. גובהו של המזבח לפי המשנה במידות

במשנה במידות (ג,א) נאמר:

"המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים. עלה אמה וכנס אמה - זה היסוד, נמצא שלשים על שלשים. עלה חמש וכנס אמה - זה הסובב, נמצא עשרים ושמנה על עשרים ושמנה. מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה - נמצא עשרים ושש על עשרים ושש. מקום הליוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה - נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע מקום מערכה...".

מדברי המשנה אפשר להבין, כאילו קרנות המזבח מונחות על הסובב בגובה שש אמות. אך למעשה מוסכם על הכול שאין הדבר כך, והמשנה חסרה, ולא כתבה שמהסובב עולות עוד שלוש אמות הנקראות 'מקום המערכה', כך שקרנות המזבח מונחות על מקום המערכה ויוצאות ממנה ולא מהסובב.

נמצא, שגובהו הכולל של המזבח, עם קרנותיו, הוא עשר אמות. הראשונים ומפרשי המשנה (ר"ש ועוד) מסבירים, שהמשנה לא כתבה את עליית שלוש האמות של מקום המערכה מאחר שחלק זה של המזבח כתוב במפורש בתורה, ולכן לא ראתה המשנה צורך להזכיר אותו.

אולם בפני הסמ"ג (מ"ע קסג) עמדה גרסה שונה של המשנה, ובה מוזכרת עליית שלוש האמות שהן 'מקום המערכה', ואלו דבריו: "עלה חמש אמות וכנס אמה זה סובב, עלה שלוש וכנס אמה זה מקום הקרנות".

לבירור עניינה של גרסה זו והשלכותיה, אם ישנן, ראה להלן.

ב. גובה מקום המערכה

בחג הסוכות היו זוקפים ערבות בצדי המזבח, וראשיהן כפופים

קרנות", הכוונה שבאותה אמה יש קרנות, אך אין עוד עליית אמה למקום המערכה, וגובהה תשע אמות ולא עשר.

ג. מקום יציאת הקרנות

לדעת הראשונים שראינו עד כה, הן לדעה שמקום המערכה היה בגובה תשע אמות, והן לדעת הריטב"א שהיה עשר אמות - קרנות המזבח יצאו מפינות מקום המערכה. עם זאת מצינו דעה אחרת, שקרנות המזבח לא יצאו מפינות המזבח, וכדלהלן:

ביחזקאל (מגיג) נאמר: "וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֲמֹת אִמָּה וְטַפְחֵי וְחֵיק הָאִמָּה וְרֹחַב וְגִבּוּלָהּ אֶל שְׁפָתָהּ סָבִיב זֵרֶת הָאֶחָד וְזֶה גֹב הַמִּזְבֵּחַ". הגמרא במנחות (צזב), מפרשת פסוק זה כך: 'ואלה מידות המזבח באמות: אמה - בת חמישה טפחים, אמה וטופח - אמה בת שישה טפחים, חיק האמה - יסוד, ואמה רוחב - סובב, וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד - קרנות המזבח, וזה גב המזבח - מזבח הזהב'.

נמצא, שיש במזבח אמות בינוניות בנות שישה טפחים, ויש אמות בנות חמישה טפחים.

כתוצאה מכך, נחלקו רש"י והרמב"ם, מה גודלו של מקום המערכה: לדעת רש"י, גודל מקום המערכה הוא עשרים וארבע אמות ושני טפחים על עשרים וארבע אמות ושני טפחים, והרמב"ם, לעומתו, סובר שמקום המערכה הוא עשרים וארבע אמות וארבעה טפחים על עשרים וארבע אמות וארבעה טפחים.

וכן כתב הרמב"ם (בית הבחירה ב, ו-ז):

"אמות של גובה המזבח מהן באמה בת חמישה טפחים ומהן באמה בת ששה טפחים, ושאר כל אמות הבנין באמה בת ששה טפחים, וגובה כל המזבח נ"ח טפחים. וכך היתה מדתו וצורתו: עלה חמישה טפחים וכנס חמשה טפחים - זהו יסוד, נמצא רוחב שלשים אמה ושני טפחים על רוחב שלשים אמה ושני טפחים. עלה שלשים טפחים וכנס חמישה טפחים - זהו סובב. נמצא רוחבו שמונה ועשרים אמה וארבעה טפחים על שמונה ועשרים אמה ושני טפחים. [עלה י"ח טפחים וכונס לקרן זוית של הי"ח בנין חלול מרובע לכל ארבע קרנות, ומקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה סביב, וכן מקום רגלי הכהנים אמה סביב נמצא מקום המערכה רוחבו עשרים וארבע אמות וארבעה טפחים על עשרים וארבע אמות וארבעה טפחים".

עוד כותב רש"י, שלפניו היה נוסח אחר של הגמרא: 'עלה שלוש וכנס אמה זהו מקום קרנות'. והוא שינה נוסח זה ומחק את המילים 'וכנס אמה', כי הבין שלפי גרסה זו הקרנות רחוקים אמה מצדי מקום המערכה, ולדעתו אין הקרנות נמשכות כלל פנימה.

כשיטת רש"י פירשו ר"ח (שם), ר"ש (מידות ג,א) והרמב"ם (בית הבחירה ב,ז).

בתמונה נראית שיטת רש"י והרמב"ם, כשמקום המערכה נמצא באותו מפלס של גג המזבח, תשע אמות מעל רצפת העזרה, והקרנות בולטות אמה מעליו.

הריטב"א (סוכה מה,א), לעומתם, מקבל את הנוסח הישן של הגמרא 'עלה שלוש וכנס אמה זה מקום קרנות', מאחר שזו הגרסה בעיקר הספרים.¹ לדעתו, מבנה המזבח הוא: המזבח עולה אמה ונכנס אמה - וזה היסוד. אחר כך המזבח עולה חמש ונכנס אמה - וזהו הסובב. אחר כך המזבח עולה שלוש ונכנס אמה, ואותה אמה היא מקום קרנות, ויש בה קרנות בארבע פינותיה. לאחר מכן המזבח נכנס עוד אמה, שהיא אמת מקום הילוך רגלי הכהנים, ורק אז מתחיל מקום המערכה שהוא גבוה אמה, כקרנות, כך שגובה מקום המערכה עצמו הוא עשר אמות, כגובה הקרנות.

בתמונה נראית שיטת הריטב"א, כשמקום המערכה מוגבה מעל גג המזבח, ומקביל לגובה הקרנות.

לדעת הריטב"א זו גם דעת תוס' (שם ד"ה עלה), שכן תוס' כתבו על דברי רש"י: "ומכל מקום מוחק בחינם גרסת הספרים...". מאידך, השפת אמת (ד"ה ש"מ) סובר שתוס' אינם סוברים כריטב"א. הוא אינו מנמק מדוע, אך ניתן בהחלט להבין בתוס', שמה שכתבו שרש"י בחינם מוחק את הגרסה הישנה, אין כוונתם לשלול דבריו, אלא, שגם לפי הגרסה הישנה, מה שכתוב 'וכנס אמה - זהו מקום

1. כגרסת כתב יד מינכן, וכן הוא בדקדוקי סופרים.

בנוי מארבעה חלקים: יסוד, סובב, מקום מערכה וקרנות. לדעת רוב ככל הראשונים, גובה היסוד אמה, גובה הסובב חמש אמות, גובה מקום המערכה שלוש אמות, ועל גבי מקום המערכה - ארבע קרנות היוצאות מארבע פינות המזבח, וגובה כל קרן - אמה.

נמצא שגג מקום המערכה בגובה תשע אמות, ומה שנאמר שגובהו של המזבח הוא עשר אמות - הוא רק עם קרנותיו.

יוצאת דופן היא דעת הריטב"א, הסובר שגובה מקום המערכה הוא ארבע אמות, כך שמקום המערכה מגיע עד גובה הקרנות, וגובהו הכולל של המזבח, גם ללא קרנותיו - הוא עשר אמות.

גם לגבי מקום יציאת הקרנות מצאנו שיטה ייחודית - שיטת הראב"ד, החולק על רוב ככל הראשונים, וסובר שמכיון שגודל מקום המערכה, הוא עשרים וארבע אמות וארבעה טפחים על עשרים וארבע אמות וארבעה טפחים, וכדעת הרמב"ם, הקרנות יוצאות מכל פינה של המזבח לאחר ארבעה טפחים.

להלכה, וכן עולה מדברי אחרונים, אין לפסוק כדעות יחידאיות אלו, אלא צורת המזבח וגובהו צריכות להיעשות כדעת רוב ככל הראשונים, וכדלעיל.

הכס"מ (שם) כותב, שאמנם במשנה במידות וכן ביחזקאל נאמר שמקום המערכה הוא עשרים וארבע אמות ותו לא, אך ניתן לומר שהמשנה דיברה באמות בלבד, ולא ראתה צורך לרדת לפרטים ולהוסיף גם את הטפחים, וכן הוא באשר לנביא יחזקאל שדיבר באופן כללי ולא ירד לפרטי פרטים.

יש לציין, שאף שמקום המערכה גם לדעת רש"י וגם לדעת הרמב"ם גדול מעשרים וארבע אמות, קרנות המזבח יוצאים לדעתם מפינות המזבח.

הראב"ד לעומתם סובר, שייטכן שכיוון שיש תוספת של ארבע טפחים למקום המערכה (דעתו כדעת רמב"ם בעניין הטפחים העודפים), אזי קרנות המזבח אינן יוצאות מפינותיו, אלא מקום יציאתם הוא לאחר כניסת ארבעת הטפחים, כך שמקום המערכה הוא עשרים וארבע אמות ולא יותר.

הכס"מ אינו מקבל את דברי הראב"ד, ולו מהסיבה שכתב דבריו כמסתפק. המשנה למלך מציין שרש"י ותוס' בסוכה (מה,א) חולקים על הראב"ד.

ד. סיכום

בתיאור המזבח שבנה שלמה נאמר שגובהו עשר אמות. המזבח

בתמונה נראית קרן המזבח כשהיא לא נמצאת בפינה, אלא מעט יותר פנימה, כשיטת הראב"ד